

INVESTITSIYALARNI TO‘G‘RI YO‘NALTIRISH HUDUDLAR IQTISODIYOTINING RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILI

Otajonova Charosxon Polvonquli qizi

“Xosiyatli qorako‘l nuri paxtachilik va g‘allachilik klaster”

MCHJ hisobchisi

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston iqtisoiyotiga kiritilayotgan investitsiyalar holati va ularning yaqin yillardagi iqtisodiy o‘shish bilan bog‘liqligi tahlil qilingan. Shuningdek asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning huddudlar bo‘yicha taqsimlanishi bo‘yicha tahlillar amalga oshirilgan hamda takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Yalpi ichki mahsulot, asosiy kapitalga kiritilayotgan investitsiyalar, iqtisodiy o‘shish, moliya-kredit tizimi, makroiqtisodiy muvozanat, biznesga yo‘naltirilgan investitsiyalar, uy xo‘jaligi investitsiyalari, tovar moddiy zaxiralariga investitsiyalar.

O‘zbekiston mustaqil davlat maqomiga erishgan so‘ng mamlakat iqtisodiyotini shakllantirish va rivojlantirishning turli xil xususiyatlarini hisobga olib o‘zining yo‘nalishini belgilab oldi hamda ushbu yo‘l bo‘ylab o‘zining iqtisodiy rivojida davom etmoqda.

Hozirgi kunda rivojlangan va takomillashtirilayotgan investitsion faoliyatning yo‘lga qo‘yilishida davlatimiz olib borayotgan oqilona investitsiya siyosatining natijalaridan biri hisoblanadi. Prezidentimiz Sh. Mirziyoyevning 2018-yil 28-dekabrda nutqlarida – “Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo‘lsa, o‘z iqtisodiyotining barqaror o‘shishiga erishgan. Shu sababli ham investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o‘zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi, desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Investitsiya bilan birga turli soha va tarmoqlarga, hududlarga yangi texnologiyalar, ilg‘or tajribalar, yuksak malakali

mutaxassislar kirib keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi. Shu munosabat bilan 2019-yilga “Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili” deb nomlaganlari³ ham bu sohada amalga oshirilayotgan ishlarning yaqqol natijasi desak mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz.

O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 9-dekabrdagi – “Investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi qayta tahrirdagi qonunida investitsiya tushunchasiga quyidagicha ta‘rif berib o‘tilgan ya‘ni: Investitsiyalar – qonun hujjatlarida taqiqlanmagan tadbirkorlik faoliyati va boshqa turdagi faoliyat obyektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy ne‘matlarga hamda ularga bo‘lgan huquqlar, shu jumladan intellektual mulkka bo‘lgan huquqlar, shuningdek reinvestitsiyalardir”⁴ deyiladi. Shunday qilib, "Investitsiya" deyilganda kelajakda samarali natija olish yoki ijtimoiy foydaga erishish uchun qonuniy tartibda iqtisodiyotning turli tarmoqlariga sarmoyadorlar yoki davlat tomonidan kiritiladigan barcha turdagi mulkiy, moliyaviy va intellektual boyliklar tushunilishi mumkin. Ushbu boyliklarning barchasi investitsiyalarni shakllantirishda muhim hisoblanib, ularning umumiy holatiga o‘z ta‘sirini o‘tkazib turadi. Boyliklarning shakllanishi esa mamlakatda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarning samarasini ko‘rsatib turadi va ularning natijalarini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

Iqtisodiy kategoriya sifatida investitsiyalar quyidagicha xarakterlanishi mumkin:

- kapitalni ko‘paytirish uchun mablag‘larni tadbirkorlikning deyarli barcha obyektlariga jalb qilish, yo‘naltirish va kiritish hisoblanadi;
- loyihalarni amalga oshirish jarayonida investitsion faoliyat ishtirokchilari o‘rtasidagi o‘zaro vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlar sifatida ham ko‘rish mumkin.

G‘arb adabiyotlarida investitsiya termini haqida so‘z borganda birinchi e‘tibor fond bozorlari va birjalarga qaratiladi, chunki yetakchi rivojlangan mamlakatlarda

³ <https://president.uz/oz/lists/view/2228> - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Rasmiy veb-sayti. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2019.

⁴ www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi. “Investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun. 09.12.2014.

investitsiyalar, asosan, qimmatli qog'ozlar ko'rinishida bo'lib asosan shu shaklda amalga oshiriladi.

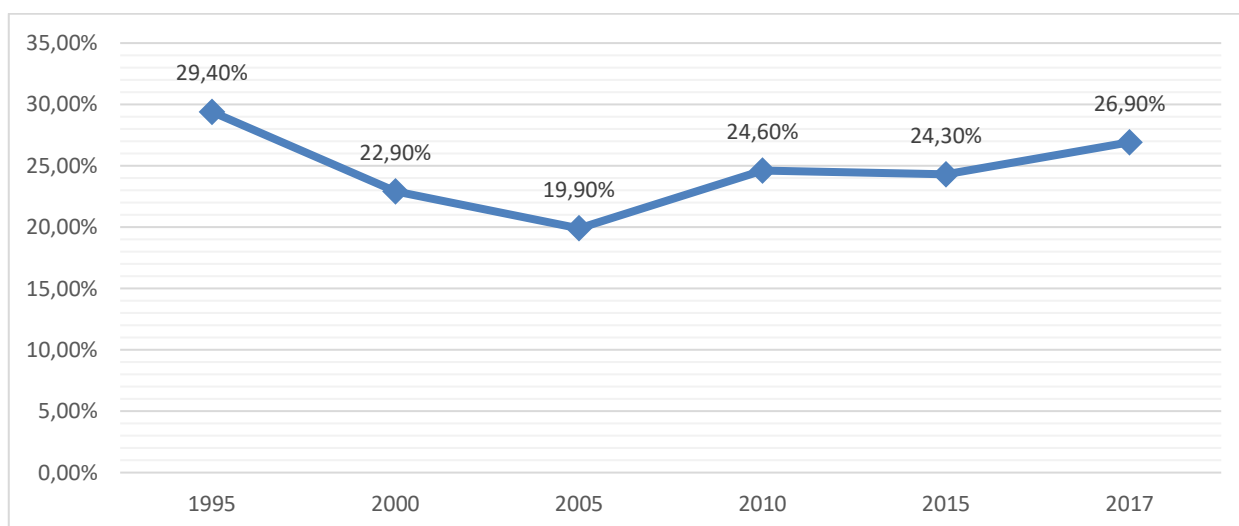
Investitsiya tushunchasiga yagona va to'liq tarif berish anchagina qiyin hisoblanadi. Iqtisodiy fanlarda va amaliy faoliyatning turli jabhalarida investitsiyalarning mazmuni hamda ularning o'ziga hos xususiyatlari mavjud deb uchragan. Iqtisodiyotda investitsiyalar ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishda yangi texnika va texnologiyalarga, binolarga shu bilan birga moddiy va nomoddiy zaxiralar hajmining ortishi uchun qilinadigan xarajatlardan tashkil topadi va umumiy xarajatlarning bir bo'lagi sifatida namoyon bo'lishi ham mumkin.

Investitsiyalar - aynan aniq bir belgilangan davrda iste'mol qilinmagan va kelajakda aniq iste'mol qilinadigan iqtisodiyotdagi kapital qo'yilmalarning ko'payishini ta'minlashga ko'maklashuvchi yalpi ichki mahsulotning bir qismi hisoblanadi.

Ishlab chiqarish nazariyasi va makroiqtisodiyotda esa investitsiyalar yangi kapitalni yaratish, shakllantirish hamda mavjudlarini ko'paytirish jarayoni hisoblanadi. Shuningdek investitsiyalar YaIMning oshishini ta'minlovchi asosiy komponenti hisoblanadi. Buni YaIM xarajatlar usulida hisoblash formulasi orqali ham ko'rishimiz mumkin:

$$YaIM = G + C + I + X_n$$

YaIMga nisbatan asosiy kapitalga investitsiyalarning ulushi 2017 yilda 26,9 %ni tashkil etib, o'tgan yildagiga nisbatan 2,8 % punktga ko'paydi (1991 yil 18,8 %, 2000 yilda 22,9 %, 2005 yilda 19,9 %, 2010 yilda 24,6 % va 2015 yilda 24,3 %ni tashkil etgan).

1-rasm. Asosiy kapitalga investitsiyalarning YaIMdagi ulushi, %da⁵

Investitsiyalarni boshqarish ko‘p holatlarni inobatga olib amalga oshiriladi. O‘z navbatida, hududlarda investitsiyalarni samarali boshqarishda quyidagi asosiy vazifalarga to‘xtalib o‘tish maqsadga muvofiq:

- samarali investitsion faoliyatni inobatga olgan holda, hududning yuqori sur‘atli iqtisodiy taraqqiyotini ta‘minlash;

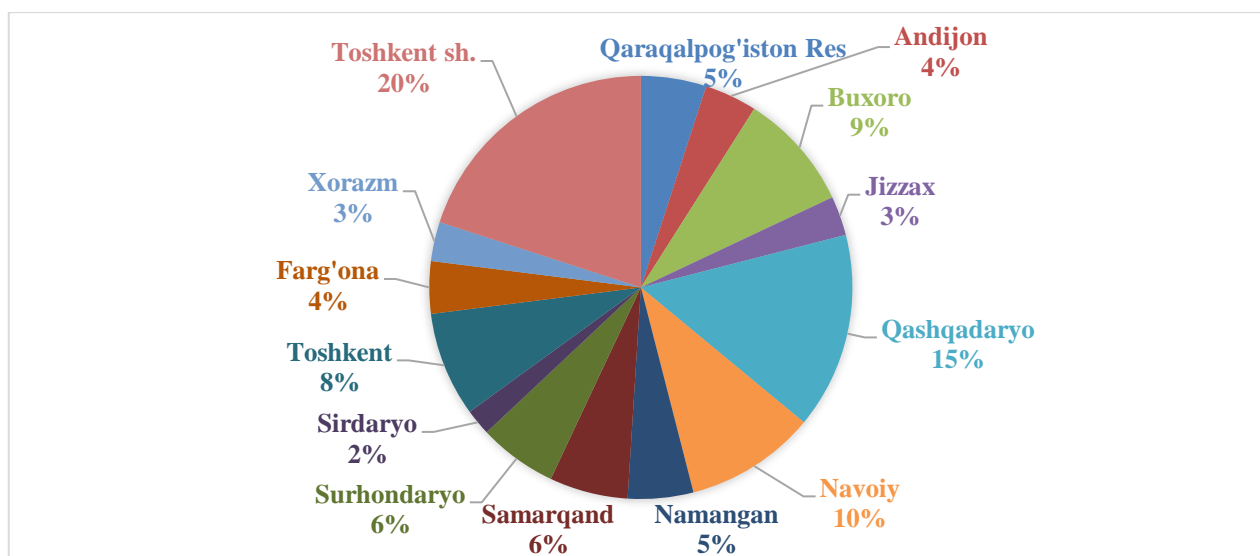
- hududning kelajakdagi rivojlanish xususiyatlarini hisobga olib u uchun strategik investitsiya loyihalarini ishlab chiqish, hayotga tadbqiq etish, muvofiqlashtirish, rejalashtirish, zarur investitsiyalarni jalb qilish va boshqarish;

- hudud miqiyosida byudjet daromadlarini oshirish, iqtisodiy o‘shishga erishish va natijada aholi farovonligini ko‘tarish;

- hududda investitsion faoliyat tavakkalchiligi borasida axborot berib borishdan iborat bo‘ladi.

Jami asosiy kapitalga o‘zlashtirilgan investitsiyalarning hajmidagi ulushi bo‘yicha hududlar kesimida Toshkent shahri hamon yetakchilik qilmoqda. Ushbu hududda jami asosiy kapitalga investitsiyalarning 20 %i o‘zlashtirildi.

⁵ www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

2 – rasm. 2018-yil yanvar – sentyabr oylarida jami asosiy kapitalga investitsiyalar hajmida hududlarning ulushi⁶

Qashqadaryo va Navoiy viloyatlarida ham katta hajmdagi investitsiyalar o‘zlashtirilib, Respublika bo‘yicha jami investitsiyalar hajmidagi ulushi mos ravishda 15 va 10 %ni tashkil etdi. Xorazm hamda Jizzax viloyatlarida investitsiyalarning Respublikadagi ulushi 2,8 va 3,0 %ni tashkil etgan bo‘lsa, Sirdaryoda bu ko‘rsatkich bo‘yicha eng kami bo‘ldi – 2%.

Biz yuqorida investitsiya jarayonlarini boshqarishning asosiy funksiyalariga to‘xtalib o‘tib, ushbu funksiyalar turli nuqtai-nazardan tahlil qilib chiqdik. O‘z navbatida hududlar miqyosida investitsiyalarni boshqarishning funksiyalari bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadiki, har bir hududda investitsiyalarni samarali boshqaruv jarayoni ushbu hududning iqtisodiy o‘sishiga ijobiy ta’sir etadi. Demak, hududlarning investitsion faoliyatini strategik boshqaruvining muhim funksiyasi bu – hudud investitsion strategiyasini ishlab chiqishdan iborat.

Hududlarning investitsion strategiyasini shakllantirish murakkab jarayon bo‘lib, u hudud investitsiya bozori konyukturasini bashoratlashga asoslanadi va investitsiya faoliyati shartlarini amalga oshiradi. Bu jarayonni murakkabligi shundaki, bu davrda hudud investitsiya strategiyalarni shakllantirish, investitsion resurslarni izlab topish, muqobil investitsiya variantlarini baholash bilan birga amalga oshiriladi va u hudud

⁶ www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

firmalarining imidjini oshiradi va uni rivojlanishi belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday investitsion strategiya tezda o'zgarmaydi, u ushbu hududdagi firmalarning iqtisodiy o'sishining yangi imkoniyatlari va tashqi shartlarini inobatga olgan holda davriy tartibga solishlarni talab etadi. Hududda investitsion strategiyani shakllantirish shart-sharoitlari korxonalar va firmalarning iqtisodiy rivojlanishining strategik asosi bo'lib xizmat qiladi. Bundan ko'rinib turibdiki, hudud investitsiya strategiyasi firmalarning samarali rivojlanishini ta'minlaydigan bosh omil bo'lib hisoblanadi va u investitsiyalarni samarali boshqarishga asoslanadi.

Xulosa qilib aytganda mamlakatga investitsiyalarni jalb qilish, boshqarish hamda hududlar kesimida to'g'ri yo'naltirish asosida quyidagi muhim yondashuvlar mavjud:

- investitsiyalarni jalb qilishda faqat ma'lum bir hududlar hamda ma'lum bir yo'nalishlar bilan chegaralanib qolmasdan, boshqa hududlarga ham xorijiy investorlarni jalb qilish lozim. Jumladan investitsiyalarni Buxoro, Qashqadaryo, Navoiy kabi hududlarga faqatgina to'g'kon, neft-gaz sohasiga yo'naltirmasdan turizim sohasini rivojlantirishga ya'ni turistlarni jalb qilish maqsadida Toshkent City kabi yirik lohiyalarni jalb qilish lozim.

- har bir hududda turizim sohasini rivojlantirish sohasiga xorijiy investorlarni jalb qilish uchun hududning iqtisodiy salohiyatidan kelib chiqqan holda imtiyozlar yaratish. Ya'ni Toshkent shahridagiga nisbatan yanada qulayroq imkoniyatlar hamda imtiyozlar yaratish zarur;

- investitsion faoliyatni tanlash jarayoni sifatida ko'rib, investitsion resurslarni jalb qilish va asoslash hamda investitsiyalash mexanizmini investitsion faoliyatni amalga oshirish maqsadida foydalanish zarur.

- investitsiyalarni jalb qilish va boshqarish obyektning investitsion jozibadorligini baholash bilan amalga oshiriladi;

- turli xil tarmoqlarga investitsiyalarni jalb qilish va ularni boshqarishning usullari tanlanayotganda investitsiyalash jarayonida ishtirok etayotgan investorning manfaatlari hamda mamlakatning manfaatlarning mos kelishini inobatga olish lozim;

- hukumat tomonidan loyihalarni investitsiyalashda aholi va davlat olinadigan natijalardan manfaatdor boʻlishi shu bilan birga ijtimoiy muammolarni hisobga olish talab etiladi.

Ushbu yondashuvlar natijasida investitsiyalarni jalb qilish va boshqarish konsepsiyasi haqidagi fikr va mulohazalarni umumlartirgan holda, shuni aytish lozimki har bir konseptual yondashuv mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirishga xizmat qilishi va uni yanada rivojlanishi uchun zamin yaratishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. N.G. Mankiw Macroeconomics 7th edition 2009 Worth Publishers pp. 62-64.
  2. www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi.
  3. www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
- www.prezident.uz - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Rasmiy veb-sayti.